

ГАЛИЧИНА В ЕТНОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ / АВТ. КОЛ.:

В. О. КОТИГОРЕНКО (КЕРІВНИК), В. А. ВОЙНАЛОВИЧ, О. Я. КАЛАКУРА,
Л. Л. КОВАЧ, В. В. КОЦУР, Н. І. КОЧАН, О. О. ЛЯЩЕНКО, Н. Ю. МАКАРЕНКО,
Ю. О. НІКОЛАСЦЬ, М. І. ПАНЧУК, О. В. ПОЗНЯК, О. О. РАФАЛЬСЬКИЙ,
М. Ю. РЯБЧУК. – К.: ІПЕНД ІМЕНІ І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ, 2017. – 840 С.

Аргіогі відомо, що вивчення регіональної специфіки етнополітичних процесів залежить від ролі в загальній динаміці сучасних суспільних відносин у нашій державі, взаємин між жителями тієї чи іншої місцевості, етнічного складу населення та територіальної політики влади. Одним із актуальних питань є дослідження націєтворчих чинників, цінностей, історичної пам'яті, традицій етнічної Галичини, а також їх реалізація, певної регіональної політики. Особливо гостро ці аспекти постають у “переломні періоди” історії нашої країни. Узагальнення та ґрунтовне вивчення досвіду минулого та сучасності, зроблене в колективній монографії “Галичина в етнополітичному вимірі”, допоможе виробити коректну та прагматичну програму вивчення Галицького регіону в парадигмі етнічних процесів в Україні загалом.

У монографічному дослідженні представлено результати комплексного вивчення етнополітичних процесів у Галичині після Другої світової війни у контексті загальних суспільних змін за часів комуністично-радянського режиму і в суверенній Україні. Простежено зв'язок політичного й етнічного складу населення Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей, його соціально-професійної стратифікації, мовних, культурних переваг, проаналізовано особливості регіональної ідентичності, електоральної та іншої суспільної поведінки.

Рецензоване монографічне дослідження актуальне для сучасного наукового осмислення значущості вивчення етнополітичних процесів, що відбувалися в Галицькому краї протягом другої половини ХХ – початку ХХІ століть, та для обґрунтування специфіки етнонаціональних відносин, етноконфесійної динаміки, політичної поведінки населення. Важливо, що значення загальнодержавної та регіональної політики окресленого в монографії періоду часто виступає вагомим аргументом для пояснення геополітичних та цивілізаційних процесів.

Праця “Галичина в етнополітичному вимірі” має струнку і глибоко продуману структуру. Робота складається з передмови, двох структурованих розділів (кожен з яких налічує до шести підрозділів), післямови та додатків. У кожному розділі матеріал підтверджено посиланнями на використану літературу та джерела, що демонструє бібліографічну грамотність авторів, їх глибоке проникнення у досліджувану проблему. Усе зазначене свідчить про те, що монографія важлива як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Зміст розвідки зумовлений завданнями і методикою наукового пошуку. Передмова у дослідженні містить обґрунтування актуальності теми дослідження, оскільки у ній компетентно схарактеризовано історіографію порушеного питання у науковій літературі радянського періоду та сучасності (більшість матеріалів цих праць проаналізовано у нотатках розділів). Зауважимо, що це перша спроба комплексного компаративного аналізу, узагальнення тенденцій етнонаціонального виміру, саме галицького краю, бо більшість праць вивчали Галичину як складову етнополітичного простору нашої держави не комплексно, а шляхом зіставлення ідентифікаційних відмінностей Сходу і Заходу, Донбасу і Галичини, зупиняючись не на спільних ризах, акцентуючи саме на відмінностях.

Також автори дають пояснення актуальним у сучасній фаховій літературі поняттям: агресія (ст. 8), “західноукраїнська ідентичність” та “східноукраїнська ідентичність” (с. 26) і наголошують, що ці два терміни не є однорідними.

Перший розділ “Етнополітична історія Галичини у складі Української РСР після Другої світової війни” розкриває чинники та тенденції змін в етнічній та етносоціальній структурі населення краю, показує етноконфесійну динаміку, комунікацію етнокультурного життя та політичну активність населення краю в період “перебудови”. Оскільки Галичина в час між двома світовими війнами перебувала в складі Другої Речі Посполитої, то поляки, як стверджують автори (с. 28), користувалися правами титульної нації. Ситуація різко змінилася після приєднання цієї території до УРСР (1939 р.), коли українці позбулися статусу національної меншини, а поляки навпаки – його одержали. Доречним у роботі є і опис процесу депортації мирного населення до Російської Федерації або Казахської РСР (с. 34–39), масового переселення в інші райони Львівської області для формування прикордонної смуги, складів боєприпасів та облаштування державного кордону (с. 42–49). Автори заявляють, що фактом репресивної політики радянського керівництва щодо населення краю були масові розстріли політв’язнів у 1941 р. (с. 50–51). Під час Другої світової війни на території Галичини було проголошено українську державу та сформовано армію УПА (1942 р.), водночас мали місце постійні непорозуміння між українцями та поляками (с. 57–60). У монографічному дослідженні розкрито і боротьбу Червоної армії із силами ОУН (с. 70). На основі історично обґрунтованих матеріалів констатовано, що у період післявоєнної відбудови постійно можна спостерігалося штучне протистояння “східняків” та “західників” і навпаки, акцентовано на непростих взаєминах місцевих із приїжджими. Ще у статистичних даних представлено докази того, що характерним для цього періоду стало не тільки відновлення радянської влади на території Галичини, а й проведення масових депортацій місцевого населення (с. 81, 86). Також ґрунтовно описано, як у 50-х – 60-х роках ХХ століття відбулося перейменування населених пунктів Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей (котрим автентичні назви повернулися лише у 90-х роках (с.157)). Ця політика перейменувань населених пунктів носила пропагандистський характер та мала на меті забезпечення політичного контролю. Водночас відбувалося масове укріплення районів, поділ партійних органів за виробничим принципом, а також проходила ліквідація хутірної господарства (с.103, 104). Крім того, автори у дослідженні подають матеріали першого радянського повоєнного перепису населення Галичини (с. 120), а під час переписів 1979 та 1989 років визначають національний склад регіону (с. 144, 146), котрий зазнав певних змін у результаті репресій та трудових міграцій.

Щодо релігійного питання у Галичині в складі УРСР, то автори виділяють декілька періодів. Так, під час повоєнної відбудови відбувається встановлення повного контролю держави над цією сферою. Спершу тодішня влада намагається воз’єднати греко-католицьку церкву із православною (с. 165), а згодом – ліквідувати місцеву церкву в 1950 р. (с. 172), науковці акцентують на репресіях серед священнослужителів та практиці нівелювання авторитету останніх серед населення краю (с. 181). Цікавим є те, що в монографічному дослідженні подано факти та статистичні дані ліквідації радянською владою міжнародних релігійних спільнот: римо-католицької церкви (с. 183), єврейських громад (с. 188), ряду течій протестантів (с. 195, 200). Саме такий тотальний контроль за релігійним життям в зазначений період був зумовлений побоюванням цих релігійних установ, оскільки свою діяльність вони проводили на засадах гуманізму та культивували загальнолюдські цінності, серед яких чільне місце займало збереження національної ідентичності. Ще більший контроль за релігійним

життя науковці константують у другий період (“хрущовська відлига” та час “застою”), коли спостерігається постійна динаміка знищення та переслідування віруючих. На думку авторів, саме в цей час помітна тенденція зменшення кількості конфесійних громад, укрупнення навіть храмів в РПЦ (с. 207). Оцінюючи релігійну ситуацію в період “перебудови” та здобуття нашої держави незалежності, науковці констатують відновлення ряду конфесій, повернення багатьох культових споруд у власність їхніх засновників, реєстрацію нових релігійних громад та активне будівництво храмів, відзначають, що кардинальною стає ліберальною політика держави щодо церкви та релігії.

У підрозділі “Трансформації культурно-освітнього обширу”, автори окреслюють саме поняття “комунізація етнокультурного життя” та розкривають у цьому явищі основні періоди. Зокрема, показують арешти галицької інтелігенції (с. 278), русифікацію школи та вищих навчальних закладів (с. 282, 283, 309), тотальний контроль за пресою, ЗМІ (с. 284, 308), запровадження політики “злиття націй” (с. 295), репресії серед українських письменників, учителів, науковців (ст. 300, 302). Наголошено на тому, що процеси суверенізації в Галичині, котрі активно відбувалися в другій половині 1980-х – на початку 1990-х років, стали активними та різноманітними, бо в цей час виникає ряд політичних організацій (с. 317, 318, 323, 325), формуються різноманітні форми відстоювання свобод (мітинги, протести, збори) (с. 321, 373), змінюється ставлення до політики русифікації, виробляється повага до власної культури та традицій.

У другому розділі ґрунтовно проаналізовано не лише етнодемографічну ситуацію в Галичині в період незалежності, але і її вплив на регіональні етнодемографічні процеси (с. 390, 392, 418). Цей аналіз, на думку авторів, дає можливість прослідкувати процес формування етнічних спільнот, їхньої національної свідомості та ментальності (с. 423). Характерним є факт, що на етнографічну ситуацію в регіоні впливають міграційні процеси (с. 432, 434): як міжобласті, так і за межі держави. Найактивніше галичани мігрують із 2014 року, наслідок чого, за даними Національного банку, в країну зростає кількість грошових переказів (с. 480). Загалом трудові мігранти із Галичини становлять чверть усіх заробітчанин з України. Переважно виїжджає сільське населення, що пояснено зменшенням кількості робочих місць.

У праці дослідники констатують, що із відновленням незалежності України сформувалися нові передумови для культурного, освітньо-наукового розвитку Галичини, а Львів набув статусу культурної столиці Західної України. Водночас зацентровано на тому, що етнонаціональна політика держави в гуманітарній сфері сформована на принципах толерантності щодо національних меншин, їхніх традицій та мови (с. 493, 494). Ці принципи прослідковуються і релігійному житті краю, відновлення УГКЦ, РКЦ (с. 524, 538), Вірменської апостольської церкви (с. 571) та ряду протестантських громад (с. 575). Також саме в часи незалежності України у школах Галичини провідним принципом діяльності педагогів стає християнське виховання (с. 617).

Цілком закономірно, що автори дослідження звертають увагу на питання національно-громадянської ідентичності жителів Галичини (с. 638), котра помітно відрізняється від інших регіонів нашої держави. Це проявляється у формуванні проєвропейської орієнтації і рішучому несприйнятті концепції “руського міра”. Ще у галичан прослідковується ідея певної ідентичності, тобто місіонерської ролі Галичини в українському суспільстві (с. 742). На думку авторів, виразним виявом самотутності Галичини є результати виборчих компаній, що відбувалися в нашій державі. Якщо оцінювати за електоральним вибором, то галичани переважно віддають свій голос за проукраїнських та прозахідних кандидатів (с. 739).

На основі проведеного дослідження автори зробили ґрунтовні узагальнення та висновки, котрі розширюють та поглиблюють усвідомлення важливості в суспільстві вивчення етнонаціональної історії Галицького краю, бо саме від неї багато в чому залежала не лише інтенсивність національного відродження України, а й результати державотворення.

Монографія буде цікавою для студентів, аспірантів і наукових співробітників історичних, політичних спеціальностей, для дослідників, котрі вивчають проблеми етнонаціонального характеру, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять порушені питання.

Микола Алексівець
(Україна),
Леся Костюк
(Україна)